

жақтан шебер хәм жоқары дәрежеде сапалы жазылғанынан болса керек. Соған қарамастан жазыушы дәретиўшилиги бойынша елеге шекем арнаўлы изертлеў жумыслары болмады. Мәселен, оның 1987-жылы «Жайлаўдағы бәхәр» роман хәм повестлер топламы басылып шықты [7:372]. Бул топламға елеге шекем жетерли пикирлер айтылмады. Усы көз қарастан қарағанымызда келешекте жазыушының дәретиўшилиги бойынша тереңнен хәм арнаўлы изертлеў жумыслар ислениўи керек екенлиги көринип тур. Әлбетте, бул машқалаларды қарақалпақ әдебиеттаныў илими менен шуғылланыўшы әдебиетшы-алымлар, магистрантлар хәм ислениўшилер

өзлериниң изертлеў жумысларында әмелге асырады деп ойлаймыз.

Улыўмаластырып айтқанда академиялық лицей оқыўшылары белгили жазыушы, шайыр, журналист хәм аўдармашы Ө.Хожаниязовтың дәретиўшилигин тереңнен үйренип, ол әдебий дәретпелери менен қарақалпақ әдебиетин тематикалық, жанрлық хәм көркемлик жақтан раўажландырыўға салмақлы үлес қосқанлығын тереңнен түсинип алады. Оның көркем дәретпелери академиялық лицей оқыўшылары ушын үлкен тәрбиялық әҳмийетке ийе баҳалы әдебий мийраслар болып, оларды улыўма инсаныйлық, әдеп-икрамлылық, эстетикалық сезимлерге тәрбиялайды.

Әдебиетлар

1. Ахмедов С., Пахратдинов Ә., Пирназаров Ә. Қарақалпақ әдебиетин оқытуў методикасы. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1988; Пахратдинов Ә. Қарақалпақ әдебиетин оқытуў методикасы. – Нөкис: «Билим», 2004; Айжанова З. Әдебиет сабағында И. Юсуповтың шығармаларын үйрениў. – Нөкис: «Билим», 1993; Усмонова К. Адабий таълимда илғор педагогик технологиялар. – Тошкент: 2004. Долимов С., Убайдуллаев Х., Ахмедов Қ. Адабиёт ўқитиш методикасы. – Тошкент: «Ўқитувчи», 1987; Ахмедов С. Адабиёт дарсларида эпик жанрларни ўрганиш. – Тошкент: «Ўқитувчи», 1986; Йулдошев Қ. Адабиёт ўқитишнинг илмий-назарий асослари. – Тошкент: «Ўқитувчи», 1996. Тўхлиев Б. Адабиёт ўқитиш методикасы. – Тошкент: «Янги аср авлоди», 2006. Йўлдошев Қ., Йўлдош М. Бадий таҳлил асослари. – Тошкент: «KAMALAK», 2016.
2. Қарақалпақ әдебиетиниң мәселелери. 1-топلام. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1975.
3. Нурмухамедов М.К. Шығармалары. II том. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1985.
4. Камалов Қ. Қарақалпақ повести. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1978.
5. Юсупов Қ. «Тәрбиялық әҳмийетке ийе баҳалы әдебий мийраслар». / «Қарақалпақ әдебиет», 2016, май. №5 (65).
6. Юсупов Қ. Қарақалпақ әдебиетин оқытуў методикасы. – Ташкент: «Саностандарт», 2018.
7. Хожаниязов Ө. Жайлаўдағы бәхәр. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1987, 372-б.

РЕЗЮМЕ

Мақолада атоқли қарақалпақ ёзувчиси О.Хожаниязов ижодиниң ўзига хос хусусиятлари ва униң маҳорати ҳақида сўз болади. Униң ижодини академик лицейларда ўқитиш йўллари ҳақида фикр билдирилади.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются специфические особенности творчества известного каракалпакского писателя У.Хожаниязова и описывается мастерство художника слова.

SUMMARY

The article deals with individual peculiarities of the creative work of the famous Karakalpak writer U.Khojaniyazov and his skill as an artist of a word.

ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ ТАЛАБАЛАРИНИНГ ЖИСМОНИЙ МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Ф.Қ.Ахмедов - педагогика фанлари номзоди, доцент

Н.С.Кулбоев - катта ўқитувчи

Жиззах давлат педагогика институтини

Таянч сўзлар: талабалар, жисмоний маданият, спорт иншоотлари, жисмоний маданият йўналишлари, кундалик турмуш тарзи, жисмоний маданият даражаси, спорт натижалари.

Ключевые слова: студенты, физическая культура, спортивные сооружения, направления физической культуры, повседневный образ жизни, уровень физической культуры, спортивные результаты.

Key words: students Physical culture, sports facilities, fields of physical culture, everyday life, level of physical culture, sports results.

Мамлакатимизда аҳоли турмуш фаровонлигини ошириш давлат сиёсатиниң бош масаласи ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев раҳбарлигида олиб борилаётган ислохотларнинг мазмун моҳияти ҳам мамлакат аҳолисиниң турмуш фаровонлигини оширишга қаратилган.

Жумладан, аҳоли саломатлигини сақлаш ва мустаҳкамлаш бугунги куннинг энг асосий масалаларидан бири бўлиб, бунда жисмоний тарбия ва спортнинг ўрнига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Буларни иноватга олган ҳолда, аҳолининг соғлом турмуш тарзини шакллантириш, айниқса, ёш авлоднинг жисмоний тарбия ва спорт билан мунтазам шуғулланиши учун замон талабларига мос шарт – шароитлар яратиш, спорт мусобақалари орқали ёшларда ўз иродаси, кучи ва имкониятларига бўлган ишончни мустаҳкамлаш, мардлик, ватанпарварлик, она Ватанга садоқат туйғуларини камол топтириш, шунингдек, ёшлар орасидан иқтидорли спортчиларни саралаб олиш, тизимли ташкиллаштириш ҳамда жисмоний тарбия ва оммавий спортни янада ривожлантиришга йўналтирилган кенг қўламли ишлар амалга оширилмоқда.

Кейинги йилларда Ўзбекистон спортчилари халқаро спорт майдонларида жуда ката мувоффақиятларга эришмоқда. Бунга 2016 йилдаги олимпиада ўйинларидаги ютуқлар яққол мисол бўла олади.

«Олимпиада-2016» спорт мусобақаларида терма жамоамиз аъзолари 4 та олтин, 2 та кумуш, 7 та бронза медаллари билан, умумжамоа ҳисобида дунёда 21 ўрин, Осиёда 4 ўринни эгаллади. Ана шу ютуқларда талаба спортчилариниң ютуқлари салмоқли ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев жорий йилнинг 24 январиди Олий Мажлисга Мурожаатномасида аҳоли ўртасида соғлом турмуш тарзини кенг қарор топтириш, бунинг учун ҳудудларда аҳоли ва, айниқса, ёшлар учун янги спорт объектларини қуриш, ёшлар орасидан иқтидорли спортчиларни сараланинги – туман – ҳудуд – Республика босқичларидан иборат 4 босқичли тизим жорий этилишини таъкидлаб ўтди.

Шунингдек, Ш.М.Мирзиёев, “олий маълумот оламан, ўз устида ишлаб илмли бўламан, деган юрагида ўти бор жўшқин ёшларимизнинг таҳсил олиши учун ҳамма қўлайликларни яратиш шарт” деб айтди.

Шунинг учун мактаб битирувчиларини олий таълим билан қамраб олиш даражасини 2020 йилда камида 25% га, келгусида 50 - 60% га етказамиз, талабалар қабул қилиш давлат грантларини икки баробарга ошириш, қизлар учун алоҳида грантлар ажратишини маълум қилди.

Давлат раҳбари томонидан Ўзбекистон Республикаси ҳудудларида жисмоний тарбия ва оммавий спортни янада ривожлантириш, аҳолининг барча қатламлари, айниқса, ёшларни жисмоний тарбия

ва спорт билан мунтазам шуғулланишга жалб этиш муҳим масала қилиб кўрсатилди.

Аҳолининг ва ёшларнинг энг фаол аъзолари ҳисобланган олий таълим муассасалари талабаларининг касбий тайёргарлигини ошириш билан бирга уларнинг турмуш тарзига жисмоний маданият ва спортнинг сингдирилиши долзарб масала ҳисобланади. Чунки олий таълим муассасаси талабалари келажакда жамиятнинг зиёли қатлами, бошқарувчи ва етакловчи кучи ҳисобланади.

Бу борада педагогика олий таълим муассасалари талабаларининг ўрни алоҳида аҳамиятга эга ҳисобланади. Бўлажак ўқитувчилар бугунги кун замон ўқитувчисига қўйилган талабларга мос равишда таълим – тарбия олиши орқали мутахассис бўлиб етишиши ўта муҳим ҳисобланади.

Зеро, ўқитувчи келажак авлодга таълим тарбия беришда ҳар томонлама илғор ва наъмуна бўлиши тегишли меъёрий ҳужжатларда ҳам белгилаб қўйилган. Шу нуқтаи назардан, педагогика таълим йўналишидаги талабаларда соғлом турмуш тарзининг шаклланиши, уларнинг жисмоний маданиятининг такомиллашган бўлиши ўта зарурий ҳолат ҳисобланади. Шунинг учун ҳам талабалар жисмоний маданияти ва уларни ривожлантириш, такомиллаштиришни илмий тадқиқ этиш долзарб масала ҳисобланади. Республикамиз ва МДХ олимлари томонидан талабалар спорт турмуш тарзи ва уларнинг маънавий – ахлоқий тарбияси, шунингдек, жисмоний маданиятига оид бир қанча илмий тадқиқот ишлари олиб борилган.

Т.С.Усмонхўжаев, Р.Абдумаликов, И.Кушбахтиев, А.Атоев, О.Мусурмонова, О.Жамолиддинова, Ф.Аҳмедов, Р.Саломов, Ҳ.Т.Рафиев, Ф.Хўжаев, К.Махкамджонов, Ш.Мардоновларнинг ишлари шунингдек, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги давлатлари олимларидан: М.Я. Вилинский, О.Ю.Милова, Е.Ю.Андрянова, Ю.Д.Железнякларнинг ишлари алоҳида аҳамиятга эга.

Юқоридаги олимлар томонидан олиб борилган тадқиқот ишларини ўрганиб, илмий- назарий таҳлил асосида биз талабаларнинг жисмоний маданиятини ривожлантиришнинг педагогик технологияларини янада такомиллаштириш мақсадида илмий тадқиқот ишларини олиб боришни мақсад қилдик.

Бунинг учун илмий тадқиқотнинг объекти этиб, педагогика йўналишида таҳсил оладиган олий таълим талабаларининг жисмоний маданиятини ривожлантиришда педагогик технологияларнинг амалдаги ҳолати белгиланди.

Илмий тадқиқотнинг предмети: педагогика йўналишидаги талабаларининг жисмоний маданиятини ривожлантириш (педагогик технологиялари) асослари.

Тадқиқот мақсади: олий таълим муассасалари талабаларининг жисмоний маданиятини ривожлантиришнинг педагогик технологияларини такомиллаштиришнинг илмий, назарий ва амалий асосларини ишлаб чиқиш ҳамда методик тавсиялар қўлланмалар яратишдан ва амалиётга жорий этишдан иборат деб белгиланди.

Тадқиқот вазифалари: талабалар жисмоний маданиятининг амалдаги ҳолатини илмий жиҳатдан аниқлаш;

- талабалар жисмоний маданиятига оид мавжуд илмий-услубий адабиётларни таҳлил этиш ва хулосалар қилиш;

- талабалар жисмоний маданиятини ташкил этувчи факторларни (кўрсаткичларни) аниқлаб олиш;

- талабалар жисмоний маданиятини ривожлантиришга оид илмий-услубий тавсиялар ишлаб чиқиш;

- талабалар жисмоний маданиятини ривожлантиришнинг педагогик технологияларини ишлаб чиқиш ва

тажриба-синовдан ўтказиш олинган натижаларини амалиётга жорий этишдан иборат бўлди.

Олий таълим талабаларида соғлом турмуш тарзи кечиришнинг асосий йўналишларидан бири бу жисмоний маданият ҳисобланади. Ҳақиқатдан ҳам, жисмоний маданиятсиз соғлом турмуш тарзи кечириш мумкин эмас. Авваламбор, жисмоний маданият тушунчасининг ўзига аниқлик қилиб олиш заруриятидан келиб чиқиб, бу тушунчага мутахассисларнинг берган таърифлари ўрганилди. Жисмоний маданият тушунчаси мутахассислар томонидан турлича таърифланган. Жумладан, профессор Л.П.Матвеев томонидан қуйидагича таъриф берилган; “жисмоний маданият жамият аъзоларининг жисмоний камолотга эришишини мақсадга мувофиқ равишда амалга ошириш учун махсус воситалар, методлар ва шароитларни яратиш ҳамда улардан рационал фойдаланиш бўйича эришилган ютуқларнинг мажмуасидир. Жисмоний маданият умумий маданиятнинг таркибий бир қисми унинг юксалиши, жамият ривожланишининг асосидир”. Берилган таърифларга асосан талабалар жисмоний маданиятининг кўрсаткичлари аниқланди ва уларни қуйидагилардан иборат деб таснифладик.

• олий таълим муассасасидаги спорт иншоотларининг мавжудлиги ва уларнинг ҳолати;

• олий таълимда жисмоний тарбия ва спорт йўналишидаги ўқув-тарбиявий, меъёрий ҳужжатларнинг мавжудлиги ва уларнинг мазмуни. (ўқув режа, фан дастури, ишчи дастур ва бошқалар);

• талабаларнинг жисмоний-тарбия ва спорт билан шуғулланишларига шарт- шароитлар яратишда олий таълим муассасаси раҳбариятининг муносабати, улар томонидан амалга ошириладиган ишларнинг мазмуни (махсус саволнома асосида ўрганилади);

• талабалар жисмоний тарбиясига оид методик таъминотнинг ҳолати (дарсликлар, ўқув қўлланмалар, ва методик кўрсатмалар) нинг таъминоти;

• олий таълим муассасасининг жисмоний-тарбия ва спорт соҳасидаги мутахассисларининг штатлар бирлиги (кафедра, ўқитувчи, мураббий, соҳада хизмат қилувчи бошқа турдаги штатлар ва бошқалар);

• олий таълим муассасасидаги жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги мутахассисларнинг касбий тайёргарлик даражаси. (илмий, даражалар, унвонлар, спорт усталари ва бошқа кўрсаткичларнинг мавжудлиги);

• талабалар турмуш тарзига жисмоний тарбия ва спортнинг сингдирилганлик даражаси (доимий бир спорт тури билан шуғулланувчи талабалар спортдаги натижалар, фаол талаба спортчилар, спорт тўғаракларида иштирок этувчи талабалар, эрталабки бадантарбия билан мунтазам шуғулланувчи талабалар, мунтазам равишда мустақил жисмоний машқлар билан шуғулланувчи талабалар ва бошқалар)дан иборат.

• талабалар билан ташкил этиладиган ва ўтказиладиган жисмоний-тарбия ва спорт тадбирларининг ҳилма-хиллиги;

• талабаларнинг саломатлик даражаси;

• имконияти чекланган талабалар билан олиб бориладиган, жисмоний-тарбия спорт тадбирлари, машғулотлари ва уларга яратилган шароитлар.

Юқорида талабаларнинг жисмоний маданиятини ташкил этувчи кўрсаткичларга асосан талабаларнинг жисмоний маданиятини ривожлантириш масаласи нафакат педагогик жараён балки ижтимоий, маънавий – маърифий, иқтисодий соҳага боғлиқ.

Талабалар жисмоний маданиятининг асосий кўрсаткичларини ўрганиш мақсадида дастлабки илмий педагогик кузатишларни ўтказдик. Бунга асосан танланган олий таълим муассасаларидан Жиззах политехника институтида 5500 га яқин талабалар

тахсил олади. Талабалар учун 1 та ёпиқ зал, 2 та сунъий майдон, 1 та теннис майдони, 1 та бадментон майдони, 1 та волейбол майдони, 1 та катта футбол майдони, 1 та гимнастика майдончаси мавжуд. Бир вақтнинг ўзида ушбу майдонлар 120 га яқин талабани қамраб олади. Жиззах давлат педагогика институтида 8500 га яқин талабалар тахсил олади. Талабалар учун 2 та сунъий майдон, 1 та футбол майдони, 1 та баскетбол майдони, 1 та гимнастика майдончаси, 2 та ёпиқ турдаги спорт зали, 1 та ёпиқ бассейн ва югуриш йўлакчалари мавжуд.

Ушбу спорт майдонлари бир вақтнинг ўзида 150 га яқин талабаларни қамраб олади. Гулистон давлат университетида 7000 га яқин талабалар тахсил олади. Талабалар учун эса 1 та ёпиқ зал, 2 та футбол майдони, 2 та волейбол майдони, 1 та гандбол майдони, 1 та гимнастика майдони, 2 та мини футбол майдонлари мавжуд. Ушбу спорт майдонлари бир вақтнинг ўзида 140 талабаларни қамраб олади.

Спорт иншоотларининг мавжудлиги асосий масалалардан бири албатта.

Аммо энг асосий масала талабалар кундалик ҳаётига жисмоний маданиятнинг сингдирилганлигида. Чунки мавжуд спорт иншоотларида ҳам талабалар доимий равишда шуғулланаётгани йўқ.

Демак, талабаларни онгли равишда, мунтазам равишда жисмоний тарбия ва спорт билан шуғулланишларига эҳтиёж етарли даражада эмас. Бунинг турлича сабаблари бор, албатта, мавжуд сабабларни аниқлаш мақсадида талабалар билан махсус талабаларни жисмоний тарбия ва спорт билан шуғулланишга бўлган муносабати (ёндашувини) аниқлашга қаратилган сўровнома ўтказилди. Бунда Жиззах давлат педагогика институтининг физика-математика, тарих, табиий фанлар йўналишларидаги II – III курс талабаларидан 50 тадан жами 150 та талаба ёшлардан сўровнома ўтказилди. Ушбу талабаларнинг 82 таси ўғил болалар ва 68 таси қиз болалардан иборат бўлди.

Ўтказилган сўровнома натижаларига кўра қуйидагилар аниқланди.

1. Сиз жисмоний тарбия ва спорт билан шуғулланасизми? саволига

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг “Ўзбекистон Республикасида жисмоний - тарбия ва спортни янада такомиллаштириш ва оммалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. 24.01.2020 й.
2. Абдуллаев А. Хонкелдиев Ш.Х Жисмоний тарбия назарияси ва услубияти дарслик.Т. 2005 й.
3. Ашмарин.Б.А. Теория и методика педагогических исследований в физическом воспитании. М.: Физкультура и спорт, 2003. 224 с.
4. Ахмедов.Ф.К. “Жисмоний тарбия назарияси ва методикаси” фанидан “101 саволга 101 жавоб” – Жиззах, 2011 й.
5. Матвеев.Л.П. “Теория и методика физической культуры,” Учебник. М.Ж. 1991 г.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада олий таълим муассасалари талабалари жисмоний маданиятининг йўналишлари белгилаб берилган. Шунингдек, талабалар жисмоний маданиятидаги мавжуд муаммоларни аниқлашга қаратилган илмий назарий маълумотлар берилган.

РЕЗЮМЕ

В статье определены направления физической культуры для студентов высших образовательных учреждений, а также освещаются научные взгляды к определению существующих проблем в этой сфере.

SUMMARY

The article outlines the areas of physical culture of students of higher educational establishments. It also contains scientific information aimed at identifying existing problems in the students, physical culture.

ФИЛОЛОГИК ТАЪЛИМДАН БОШҚА ГУРУҲЛАРДА РУС ТИЛИГА ОИД ДИДАКТИК МАТЕРИАЛЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ МЕТОДИКАСИ

Г.Ю.Атажанова - катта ўқитувчи

Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети

Таянч сўзлар : дидактик материал, орфоэпия, унли ва ундош товушлар, ургу, от, феъл, матн.

Ключевые слова: дидактический материал, орфоэпия, гласные и негласные слова, ударение, существительное, глагол, текст.

Key words: didactic material, orthoepy, vowels and unspoken words, stress, noun, verb, text.

Маълумки, рус тилини ўрганиш бўйича талабалар билим даражасининг пастлиги машғулотларда фойдаланилаётган ўқув материалларининг етишмаслиги билан боғлиқдир. Ҳозирги пайтда машғулотларда фойдаланилаётган ўқув материалларида деярли янгиликлар

- Шуғулланаман -34%
 - Шуғулланмайман- 4%
 - Шуғулланаман доимий эмас -52% деган жавоблар
2. Талабаларни жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб қилиш учун нималар зару деб ҳисоблайсиз?

• Жисмоний тарбия дарсларини кўпайтириш лозим - 22%.

• Спорт тўғрақларини кўпайтириш ва доимий ишлатиш лозим- 30%.

• Замонавий шароитлардаги спорт иншоотларини кўпайтириш лозим -26%.

• Кўпроқ оммавий спорт тадбирларини ташкил этиш ва ўтказиш зарур 22% деган жавоблар.

3. Сизнинг жисмоний тарбия ва спорт билан шуғулланмаслигингизга нима сабаби бор?

• Институтда мавжуд яратилган шароитлар етарли эмас -30%.

• Асосий муаммо ўқишим спорт билан шуғулланишимга вақтим йўқ -35%.

• Жисмоний тарбия ва спорт билан шуғулланиш фойдали эканлигини биламан бироқ шуғулланмайман (тўғриси) одатланмаганман -35%.

мазмундаги жавоблар бўлди. Ўтказилган сўровнома асосида олинган жавобларга асосланган ҳолда талабалар жисмоний маданиятининг такомилланиши кўпгина омиларга боғлиқ ҳисобланади. Сўровнома асосидаги олинган маълумотлардан кўриниб турибдики, талабалар кундалик турмуш тарзига жисмоний тарбия ва спорт билан шуғулланиш тўла қонли сингдирилмаган. Шунинг учун ҳам талабалар асосий қисми турли ҳолатларни сабаб қилиб жисмоний машқлар ва спорт билан шуғулланмайдилар.

Талабаларнинг яна бир қисми олий таълим муассасаларида яратилган шароитлардан самарали фойдаланади ва яратилган шароитларни янада яхшироқ бўлишини хоҳлайди.

Демак, талабаларнинг жисмоний маданиятини оширишнинг асосий масалаларидан бири ва ҳал етувчи кўрсаткичи бу уларнинг кундалик турмуш тарзига жисмоний тарбия ва спортни сингдиришдан иборат.